

ALTERNATÍVNE TRESTY PRE MLADISTVÝCH – VÝHODY A NEVÝHODY

Mgr. Anežka Turošíková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky
a forenzných disciplín

Alternatívne tresty pre mladistvých – výhody a nevýhody

Príspevok sa zameriava na analýzu pojmu alternatívne tresty a ukladanie týchto trestov pre mladistvých páchatel'ov. Mladiství je osobitná kategória v trestnom práve, preto vyžadujú väčšiu pozornosť. Predmetom príspevku sú okrem iného aj samotné výhody a nevýhody ukladania alternatívnych trestov.

Alternative Sätze für Jugendliche – Vorteile und Nachteile

Dieser Beitrag konzentriert sich auf die Analyse des Konzepts der alternativen Sätze und speichern diese Strafen für jugendliche Straftäter. Juveniles sind eine besondere Kategorie des Strafrechts und daher mehr Aufmerksamkeit erfordern. Die Zuschüsse teilweise auf den tatsächlichen Vor- und Nachteile der alternativen Strafen vor.

Alternative sentences for juveniles – advantages and disadvantages

This paper focuses on the analysis of the concept of alternative sentences and store these punishments for juvenile offenders. Juveniles are a special category of criminal law and therefore require more attention. The grants in part to the actual pros and cons of imposing alternative sentences.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, mladiství, peňažný trest, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, podmienený odklad výkonu trestu

Schlüsselbegriffe: alternative Strafen, juvenile, Strafen und die Strafe der Zwangsarbeit, Hausarrest, bedingte Strafaussetzung

Keywords: alternative punishments, juvenile, fines and the penalty of compulsory work, home imprisonment, conditional suspension of sentence

Úvod

V právnom poriadku Slovenskej republiky zastáva Trestné právo významné miesto, a to z pohľadu jeho vnútornej ako aj vonkajšej štruktúry. Ukladanie a výkon trestov sú najdôležitejšími prostriedkami realizácie ochrannej funkcie trestného práva, pričom v Slovenskej republike do roku 2006 bol trest odňatia slobody chápaný ako najlepšia ochrana spoločnosti pred protiprávnymi útokmi fyzických osôb. Neustále problémy s nárastom kriminality, s veľkým počtom odsúdených, následná preplnenosť väzníc, problémy s resocializáciou odsúdených a v neposlednom rade ekonomické problémy, podstatnou mierou prispeli k rekodifikácii Trestného zákona, ktorý okrem iného zaviedol do slovenského právneho systému aj inštitút alternatívnych trestov – trestov humannejších a ľudskejších. Práve humannosť, možnosť ponechania odsúdeného – mladistvého na slobode, nepretržanie rodinných a spoločenských vzťahov považujem za najväčší prínos alternatívnych trestov.

1. Pojem alternatívny trest

V odbornej, resp. v právnickej literatúre sa stretávame s rôznymi výkladmi pojmu alternatíva, či alternatívny trest. S týmto pojmom sa stretávame oveľa častejšie po roku 2006 a to v mnohých trestnoprávných predpisoch, zákonoch, vyhláškach, v odbornej literatúre. Slovenský trestný zákon vo svojej podstate zaviedol uloženie alternatívnych trestov, ale nevymedzil pojem alternatívneho trestu, čo malo za následok, že mnohí autori si alternatívny trest definujú rôznymi spôsobmi. Uvediem štyri príklady výkladu pojmu alternatívneho trestu. Hendrych ako jeden zo spoluautorov definoval alternatívne tresty ako „*opatrenia, ktoré je súd oprávnený uložiť v prípade, kedy by inak mohol páchatel'a odsúdiť k nepodmienečnému trestu odňatia slobody.*“¹ Čechot uvádza: „*už zo samotného etymologického významu slova „alternatívne“ vyplýva, že ide o pripustenie voľby medzi dvoma možnosťami, možnosť výberu, pripúšťanie výberu. Jeho spojenie s trestom konkretizuje pripustenie voľby medzi dvoma trestami a to medzi niektorým z alternatívnych trestov, ako prvou alternatívou a trestom odňatia slobody ako druhou alternatívou.*“² O alternatívnych trestoch, ktoré nemajú byť chápané ako tresty, hovorí Matoušek ako „*o pokuse obnoviť rovnováhu, ktorá bola porušená spáchaním trestného činu. Spáchanú škodu je potrebné uhradiť, poškodené veci uviesť do pôvodného stavu a poškodenému naplniť cieľ*

¹ HENDRYCH, D. a kol.: *Právnický slovník*. Praha : Panorama, 2001, s. 13.

² ČEČOT, V.: Alternatívne tresty – jeden z moderných prostriedkov trestnej politiky demokratického štátu. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2000, roč. 52, č. 12, s. 1280-1285.

morálnej satisfakcie, ospravedlniť sa. Do popredia stavajú osobu poškodeného a osobu páchatela, tak aby alternatívy predvídali budúci vývoj páchatela, aby pôsobili preventívne.“³ Nakoniec filozofiu alternatívnych trestov popísali aj Lášticová a Vajzerová, ktoré uvádzajú: „filozofia alternatívnych trestov je jednoduchá, ponechať odsúdených na slobode a uložiť im taký druh povinností, alebo obmedzení, ktoré budú pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochráni spoločnosť, uspokojia záujmy obetí trestného činu a upevnia v páchatelovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života.“⁴ Z uvedených príkladov je zrejmé, že skutočne pojem alternatívny trest je veľmi široký a každý z autorov vystihuje jeho podstatu, aj keď spôsobom odlišným. Myslím si, že práve pre rôznorodosť definícií je potrebné sa na tento pojem, alternatívne tresty pozrieť nielen v užšom ale aj širšom poňatí. Prvotne treba vychádzať zo spoločných znakov u oboch kategórií, ktorou je, na jednej strane skutočnosť, že ide o tresty, ktoré nie sú spojené s bezprostredným odňatím slobody, na strane druhej skutočnosť, že v tomto prípade ide o úplné, resp. čiastočné obmedzenie práv páchatela, ktoré sú zákonne upravené.

Pokiaľ chceme charakterizovať alternatívne tresty v širšom poňatí, treba si uvedomiť, že v prvom rade ide o tresty nespojené s odňatím slobody, ale tresty, ktorých podstatou je obmedzenie slobody páchatela, kontrola páchatela na slobode známa aj pod názvom „*controlled freedom*“. V našom Trestnom zákone (ďalej v texte v skratke TZ) podľa § 109 môžeme do tejto kategórie zahrnúť nasledovné tresty pre mladistvých: podmienkové odsúdenie, peňažný trest, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest vyhostenia.

Pre alternatívne tresty v užšom poňatí je charakteristické, že sa jedná o tresty, ktoré negatívne obmedzujú práva a slobody páchatela a súčasne sa snažia pozitívne pôsobiť na páchatela, na poškodeného aj na celú spoločnosť. Najdôležitejším znakom alternatívnych trestov v užšom poňatí je postavenie páchatela v zmysle, že páchatel pri ukladaní alternatívneho trestu v užšom poňatí musí prejsť svoj súhlas.

Pri problematike alternatívnych trestov si treba uvedomiť, resp. zdôrazniť, že uloženie, či neuloženie alternatívneho trestu je v skutočnosti na rozhodnutí sudcu. Rozhodnutie sudcu o uložení, či neuložení trestu nahradzujúceho trest odňatia slobody môže veľmi závažným spôsobom ovplyvniť život odsúdeného. Skutočnosť a súčasnú realitu vystihla Lášticová, takto „za každým konkrétnym spisom je konkrétna osoba, konkrétny osud človeka a nesprávne uložený trest sa môže do budúcnosti podpísať aj pod to, že úplne zničí život súdenému človeku.“⁵

³ MATOUŠEK, O. a kol.: Práce s rizikovou mládežou. Praha : Panorama, 1996, s. 59-62.

⁴ LÁŠTICOVÁ, L. –VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi – zborník prezentácií*, 2007, s. 9.

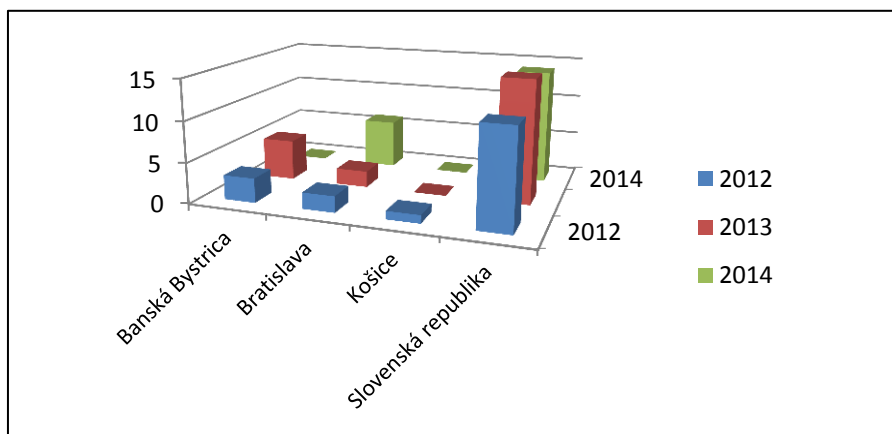
⁵ LÁŠTICOVÁ, L. –VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi – zborník prezentácií*, 2007, s. 13.

2. Alternatívne tresty pre mladistvých

Mladistvému je možné uložiť tieto alternatívne tresty:

1. trest povinnej práce – §111 TZ, ktorý znie: *„Pri uložení trestu povinnej práce nesmie horná hranica tohto trestu prevyšovať polovicu hornej hranice trestnej sadzby ustanovenej zákonom. Trest povinnej práce nesmie vzhľadom na svoju povahu alebo okolnosti, za ktorých sa vykonáva, ohrozovať zdravie, bezpečnosť alebo mravný vývoj mladistvých.“*
2. peňažný trest – § 114 TZ upravuje takto: *„Peňažný trest vo výmere od 30 eur do 16 590 eur môže uložiť súd pri splnení podmienok ustanovených týmto zákonom, ak je mladistvý zárobkovo činný alebo jeho majetkové pomery uloženie tohto trestu umožňujú. Ak súd ukladá mladistvému peňažný trest, určí pre prípad, že by jeho výkon mohol byť v ustanovenej lehote úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na jeden rok. Náhradný trest odňatia slobody nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby zníženej podľa § 117 ods. 1. Po právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol mladistvému uložený peňažný trest, môže súd rozhodnúť po vyjadrení mladistvého, že jeho zaplatenie alebo nevykonaný zvyšok sa nahradí tým, že mladistvý odsúdený vykoná všeobecne prospešnú činnosť v rámci probačného programu.“* Na dole uvedenom grafe pomocou štatistickej metódy som chcela poukázať na uloženie jedného alternatívneho trestu pre mladistvých. Z uvedeného grafu je nám zrejmé, že ukladanie tohto trestu nie je využiteľné podľa môjho názoru. Domnievam sa, že efektivita tohto trestu nie je zabezpečená, nakoľko práve mladiství sú špeciálna skupina z hľadiska vývoja, veku a postavenia. Preto sa všeobecne nedá povedať, že je finančne zabezpečená, aby si mohla dovoliť prijať takýto trest.
3. trest domáceho väzenia – § 116a TZ citujem *„Trest domáceho väzenia môže súd uložiť mladistvému pri splnení podmienok ustanovených týmto zákonom a so súhlasom jeho zákonného zástupcu až na jeden rok. Súd môže uložiť mladistvému počas výkonu trestu domáceho väzenia výchovné opatrenia uvedené v § 107 ods. 1, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.“* Trest domáceho väzenia má prapočiatky v histórii, pretože bol na našom území realizovaný už v časoch Rakúsko-Uhorska, za prvej Československej republiky až do roku 1950. Po prvý krát sa s ním stretávame v zákone č. 117/1852 o zločinoch, prečinoch a priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 117/1852“). Zákon č. 117/1852 rozlišoval dva stupne väzenia: Prvý stupeň označovaný ako väzenie bez prídavku, znamenal umiestnenie odsúdeného do väznice bez želiez, s vlastnou pomocou, alebo pomocou svojich známych. Bola tu určitá možnosť si

zabezpečiť stravu a prácu. Druhý stupeň bol označovaný ako tuhé väzenie. Rozdiel medzi prvým a druhým stupňom bol v tom, že v tomto stupni bola strava a práca zabezpečovaná podľa záväzných predpisov. Nebolo možné stravu a prácu akýmkoľvek spôsobom ovplyvniť, či už samotným odsúdeným alebo rodinou. O domácom väzení pojednával § 246 zákona č. 117/1852, kde podstatou trestu domáceho väzenia bol, prísľub odsúdeného, že sa nevzdialí zo svojho domu. Už v tomto období sa hovorilo o premene trestu domáceho väzenia a to takým spôsobom, že pokiaľ odsúdený porušil svoj prísľub, zvyšný čas väzenia musel stráviť vo verejnej väznici.⁶ Právna literatúra popisuje dva základné typy domáceho väzenia: prvý typ tiež označovaný ako Front-end⁷, druhý typ označovaný ako Back-end. Front-end je charakteristický tým, že umožňuje páchatelovi vykonať celý trest odňatia slobody vo svojom obydľí, resp. v domácom prostredí. Uvedený typ trestu domáceho väzenia je najviac rozšírený v Škótsku, v Austrálii a vo Veľkej Británii. Back-end je charakteristický tým, že tomuto typu trestu domáceho väzenia sa odsúdený podrobuje až po odpykaní časti trestu odňatia slobody. Jeho uplatnenie je predovšetkým v Spojených štátoch amerických, Kanade a Švédsku.⁸

Obrázok 1 Uloženie penažného trestu v rámci SR – Mladiství⁹

⁶ RAJNIČ, M.: Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*, 2009, roč. 61, č. 6-7, s. 837.

⁷ Takýto typ je na území Slovenskej republiky.

⁸ TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Justičná revue*, 2006, roč. 58, č. 10, s. 1373-1377.

⁹ Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti z roku 2012, 2013, 2014 – <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>.

4. podmienený odklad výkonu trestu a podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom – v osobitných ustanoveniach o stíhaní mladistvých je upravený inštitút podmieneného odkladu výkonu trestu a podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom § 119 TZ. Pri aplikácii týchto dvoch inštitútov musí súd zároveň určiť aj skúšobnú dobu a to v rozsahu jedného až troch rokov, upravuje to § 119 ods. 1 TZ. Pri podmienenom odklade výkonu trestu s probačným dohľadom nad mladistvým vykonáva dohľad probačný úradník¹⁰, ktorý podporuje jeho výchovu a vzdelávanie, spolupracuje so zákonným zástupcom mladistvého, pomáha mu pri zabezpečení rôznych programov či už liečebných, psychoterapeutických a rôznych iných programov. V prípade, že odsúdený spolupracuje s probačným a mediačným úradníkom, začína sa probačný dohľad, ktorý sa skladá z troch základných fáz. Prvá fáza probačného dohľadu zabezpečuje predovšetkým prvotné skontaktovanie sa probačného úradníka s odsúdeným. Úlohou probačného úradníka je oboznámiť odsúdeného s výkonom probačného dohľadu, s jeho priebehom, získať od odsúdeného potrebné informácie na výkon probačného dohľadu. Najdôležitejšia úloha probačného dohľadu je získanie dôvery odsúdeného, ktorá sa nie vždy podarí. V tejto fáze probačného dohľadu je probačný a mediačný úradník povinný nahlásiť nezačatie spolupráce s odsúdeným, v prípade, ak odsúdený sa neskontaktuje s probačným a mediačným úradníkom. Druhá fáza probačného dohľadu je spojená s vytvorením probačného programu, z ktorého pre odsúdeného vyplývajú povinnosti a práva, to všetko v súlade s rozhodnutím súdu. Probačný program podľa Pífkovej je postavený na týchto princípoch:

- „*Probačný program vytvára probačný úradník na začiatku skúšobnej doby. V prípade potreby priebežne tento program aktualizuje.*
- *Základom probačného programu je jeho dodržiavanie klientom.*

¹⁰ Na výkon práce probačného a mediačného úradníka je potrebné splniť podmienky ustanovené zákonom. Podmienky na výkon činnosti probačného a mediačného úradníka ukladá zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch. Základné podmienky sú: občan Slovenskej republiky, ukončené vysokoškolské vzdelanie II. stupňa z oblasti spoločenských vied, alebo uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou, zloženie odbornej skúšky stanovenej Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, dodržiavanie etického kódexu vytvoreného pre probačných a mediačných úradníkov, spĺňať podmienky podľa zákona č. 400/2009 Z.z. o štátnej službe. Zákon o probačných a mediačných úradníkoch definuje aj práva a povinnosti probačného a mediačného úradníka: rešpektuje a chráni ľudské práva a slobody, dôstojnosť človeka, dohliada nad dodržiavaním súdom stanovených obmedzení a povinností, nahliada do spisov, zisťuje rodinné, sociálne, pracovné pomery odsúdeného, organizuje stretnutia odsúdeného s poškodeným, spisuje dohodu medzi odsúdeným a poškodeným, podáva správy na odsúdeného do spisu na súd, na prokuratúru, spolupracuje so štátnymi a neštátnymi subjektmi pri riešení sociálnych problémov odsúdeného. Zdroj: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/550/20160101>.

- *Predmetom probačného programu je jednanie s človekom, nielen práca s formulárom.*
- *Pravidlá programu musia byť jasne formulované.*¹¹

Pokiaľ by sme chceli charakterizovať inak probačný program¹² ako ho vysvetlila Pífková, je potrebné si uvedomiť, že ide v prvom rade o spoluprácu probačného úradníka s odsúdeným. Je záväzný pre odsúdeného a pre probačného úradníka, pre ktorého je určitým nástrojom kontroly. Program stanoví základné ciele pre odsúdeného, ktorých kontrolu vykonáva probačný úradník spravidla minimálne raz za dva mesiace. Plnenie, či neplnenie cieľov je základom stretnutí odsúdeného s probačným úradníkom. Dôležité je pripomenúť, že ciele musia vychádzať z reálnych možností a schopností odsúdeného. Probačný úradník zvyčajne jedenkrát za pol roka informuje súd prostredníctvom správy o výsledkoch odsúdeného. Následne si súd overuje, či odsúdený plní obmedzenia a povinnosti mu uložené. Posledná, tretia fáza probačného dohľadu je ukončenie spisu. Do spisu sa skompletizujú všetky doklady vrátane rozhodnutia súdu o vykonaní, nevykonaní, alebo zmene trestu. Probačný dohľad končí rozhodnutím súdu o vykonaní trestu.

Mladistvý, ktorému bol uložený probačný dohľad je povinný: spolupracovať s probačným úradníkom spôsobom, ktorý mu probačný úradník stanoví na základe programu jeho výkonu, dostavovať sa k probačnému úradníkovi v lehotách, ktoré mu budú stanovené probačným úradníkom – pri stanovení týchto lehôt probačný úradník prihliadne k pomerom mladistvého, jeho životnej situácii v dobe výkonu dohľadu i k prostrediu, v ktorom žije, ďalej je mladistvý povinný probačného pracovníka informovať o svojom pobyte, zamestnaní, dodržovaní uložených primeraných obmedzení alebo povinností.

3. Výhody a nevýhody alternatívnych trestov

Medzi výhody alternatívnych trestov môžeme pokladať: zachovávaná a zároveň nepretrhnutá väzba s rodinou a s kamarátmi, spoločnosť neodsudzuje takúto osobu morálne, je v rodinnom prostredí, má zabezpečený ako – taký voľný pohyb. Je ale potrebné zdôrazniť, že osoba, ktorej bol uložený

¹¹ PÍFKOVÁ, N.: Probačná a mediačná služba v trestnom konaní. In *Justičná revue*, 2010, roč. 62, č. 5, s. 634.

¹² Rozumie sa ním hlavne program sociálneho výcviku, psychologického poradenstva, terapeutický program, program zahrňujúci obecnú prospešnú činnosť, vzdelávací, doškolovací, rekvalifikačný alebo iný vhodný program k rozvíjaniu sociálnych schopností a osobnosti mladistvého, a to s rôznym režimom obmedzení v bežnom spôsobe života, ktorý smeruje k tomu, aby sa mladistvý vyhol správaniu, ktoré by bolo v rozpore so zákonom, a k podpore jeho vhodného sociálneho zázemia a k urovnaniu vzťahov medzi ním a poškodením.

trest, či už alternatívny, alebo nepodmienečný je v rovnakej pozícii odsúdeného, avšak „odsúdený na slobode“ a „odsúdený s väzenským režimom“ je markantný rozdiel. Pobyt vo väzení je vo väčšine prípadov spojený so stratou zodpovednosti odsúdeného za seba samého, za svoje správanie za svoju budúcnosť. Odsúdený po prepustení stráca schopnosť žiť na slobode. To môže viesť k takzvanému „*syndrómu otáčavých dverí*“, kedy prepustený väzeň vyhľadá taký typ prostredia, v ktorom sa vie pohybovať. Teda kriminálny a zas je tam, kde bol na začiatku. Práve na základe týchto skutočností je vhodnejšie ukladanie alternatívnych trestov, ktoré neizolujú človeka od bežnej spoločnosti a nie sú prekážkou pre opätovné začlenenie páchateľa do spoločnosti. Ďalšou výhodou je, že uloženie alternatívneho trestu dáva odsúdenému šancu odpykať si trest bez negatívnych stránok, oddiaľujú skúsenosť s väzenským prostredím a teda predchádza nežiaducim vplyvom výkonu trestu odňatia slobody a jeho výkon má v neposlednom rade aj nižšie náklady. Nedochoďa k pretrhnutiu sociálnych väzieb jedinka s jeho sociálnym okolím, v ktorom žije.

Medzi nevýhody môžeme zaradiť aj aplikačné problémy v praxi s týmito trestami, ktoré sú: neznalosť zákona, zmena bydliska, zlá informovanosť spoločnosti.

Záver

Alternatívne tresty ako súčasť trestného práva zastávajú v právnom poriadku Slovenskej republiky doposiaľ významné miesto od roku 2006. Vo všeobecnosti hovoríme o trestoch ľudskejších, humánnejších, ktorých podstatná filozofia je ponechať odsúdených – mladistvých na slobode, ale súčasne pôsobiť preventívne proti ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti.

Jednotlivé alternatívne tresty pre mladistvých páchateľov sú doposiaľ využívané málo, z dôvodu využívania iných trestov a ochranných opatrení. Nováčikom je samotný trest domáceho väzenia, ktorý nebolo možné uložiť mladistvému. Určite to malo množstvo nevýhod, ale svojím spôsobom aj výhod, keďže je dosť finančne nákladný, aj keď nie tak, ako samotné väznice pre mladistvých. Preto je podstatné, že Slovenská republika pomalým tempom napreduje a buduje systém odsúdeným páchateľov.

Použitá literatúra

1. ČEČOT, V.. Alternatívne tresty – jeden z moderných prostriedkov trestnej politiky demokratického štátu. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2000, roč. 52, č. 12, s. 1280-1285.
2. HENDRYCH, D. a kol. *Právnický slovník*. Praha: Panorama, 2001. 672 s. ISBN 80-3245-142-2.

3. LÁŠTICOVÁ, L. –VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi – zborník prezentácií*. 2007. ISBN 978-80-969885-0-1.
4. MATOUŠEK, O. a kol.: *Práce s rizikovou mládeží*. Praha : Panorama, 1996, s. 273. ISBN 80-7178-064-2.
5. PIFKOVÁ, N.: Probačná a mediačná služba v trestnom konaní. In *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, 2010, roč. 62, č. 5, s. 631-637.
6. RAJNIČ, M.: Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, 2009, roč. 61, č. 6-7, s. 834-840.
7. TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2006, roč. 58, č. 10, s. 1373-1385.
8. Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
9. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
10. <https://www.slov-lex.sk>.
11. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti rok 2012,2013,2014 – <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>.